

ЮБІЛЕЇ

УДК 929Біланчин:911.2+631.4

В.І. Тригуб, доцент

Н.О. Попельницька, студент

кафедра ґрунтознавства та географії ґрунтів,

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

ЯРОСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ БІЛАНЧИН (ДО 75-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

1 січня 2014 р. виповнилося 75 років від дня народження талановитого вченого-ґрунтознавця і географа, завідувача кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів ОНУ імені І. І. Мечникова – Ярослава Михайловича Біланчина.

Народився Ярослав Михайлович на Івано-Франківщині, в тихому селі Велика Тур'я. В 1957 р. закінчив Самбірське педагогічне училище. Здобуття кваліфікації вчителя початкової школи стало лише невеличкою сходинкою на його творчо-науковому шляху. Того ж року вступив на географічний факультет Львівського державного (тепер національного) університету імені Івана Франка. З самого початку свого навчання Ярослав Михайлович проявив наполегливий характер, схильність до природничих наук та зацікавленість у вивченні ґрунтів. Ці риси на іспиті з ґрунтознавства та подальшій ґрунтознавчій практиці і помітив І. М. Гоголев, який на той час працював доцентом кафедри фізичної географії Львівського університету. Вже з липня 1958 р. Ярослав Біланчин бере участь у польових роботах ґрунтознавчої експедиції на території Волині, Львівщини та гірських районів Закарпаття. Брав участь у проведенні великомасштабного дослідження і картографування ґрунтів. Після закінчення навчання в університеті впродовж 5 років (1962-1967 рр.) працював у ґрунтознавчій експедиції Львівського університету на посадах інженера, старшого інженера і начальника партії. За цей час обстежував ґрунти колгоспів і радгоспів Полтавщини, Вологодської, Пермської і Читинської областей і Красноярського краю Російської Федерації, Північно-Казахстанської, Карагандинської областей Казахстану.

В 1967 р. учитель Ярослава Михайловича, а в подальшому науковий керівник, І. М. Гоголев переїздить до Одеси і відкриває кафедру ґрунтознавства і географії ґрунтів при Одеському державному університеті. Того ж року Іван Миколайович пропонує Ярославу Біланчину вступити до аспірантури.

Саме з цього часу розпочалася найбільш плідна праця молодого талановитого науковця. Після закінчення аспірантури (в 1969 р.) Ярослав Михайлович працює на посаді асистента, пізніше – старшого викладача кафедри ґрунтоз-

навства. За матеріалами досліджень ґрунтів Казахстану в 1971 р. успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Почвы колючной лесостепи Ишим-Тобольского междуречья в пределах Северо-Казахстанской области». В тому ж році на геолого-географічному факультеті було створено Проблемну науково-дослідну лабораторію географії та охорони ґрунтів Чорноземної зони (ПНДЛ-4), головним завданням якої було вивчення сучасних ґрунтоутворних і ландшафтно-геохімічних процесів у чорноземах в умовах зрошення і дренажу. Над цією проблемою і почав активно працювати Я. М. Біланчин. Впродовж 1970-1972 рр., за безпосередньої участі Я. М. Біланчина, на зрошуваних системах степової зони півдня України було організовано мережу науково-дослідних стаціонарів з дослідження впливу зрошення водами різної іригаційної якості на ґрунти і ландшафти загалом, тенденції і закономірності їх подальшої еволюції. Дослідження проводилися в межах зрошувальних систем: придунайського і нижньодністровського масивів зрошення на Одещині, Очаківської зрошувальної системи на Миколаївщині, Краснознам'янської і Каховської систем у межах Херсонської і Запорізької областей, масивів зрошення північного Криму. В результаті цих досліджень були встановлені тенденції, динаміка та закономірності змін показників стану чорноземів у процесі зрошення водами різної іригаційної якості.

З 1972 р. Ярослав Михайлович — доцент кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів. Працюючи пліч о пліч зі своїм вчителем та наставником, завідувачем кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів в Одеському університеті, Іваном Миколайовичем Гоголевим часто, — на час відряджень керівника, самостійно вирішував організаційні питання кафедри.

В 1985 р. Ярослава Михайловича обирають на посаду декана геолого-географічного факультету. Можливо саме попередній організаційний досвід, отриманий на кафедрі і допоміг вченому, особливо в перші роки його «деканства», успішно керувати факультетом. Впродовж 22-річного періоду перебування на посаді декана геолого-географічного факультету вправно та беззаперечно справлявся з обов'язками керівника факультету та доцента кафедри, наукового керівника аспірантів та студентів. За браком часу не мав можливості інтенсивно займатися науковою роботою «для себе», та все ж не полишав цього напрямку. За участю Я. М. Біланчина у 1989 р. були розроблені «Методичні рекомендації з контролю стану зрошуваних чорноземів» і нормативні положення до них, якими визначені основні завдання і методика організації ґрунтового моніторингу зрошуваних земель степової зони. Того ж року у співавторстві Ярослав Михайлович отримав авторське свідоцтво «Состав для мелиорации орошаемых почв степной зоны» по обґрунтуванню покращення структури зрошуваних чорноземів. З 1992 р. проводяться роботи по організації мережі довгострокового моніторингу ґрунтів на масивах зрошення, дослідження на яких проводяться і сьогодні. На основі багаторічних досліджень обґрунтовано концептуально-методичні засади моніторингу та оцінки сучасного стану

агромеліоративно-ресурсного стану ґрунтів масивів зрошення півдня України, в т. ч. в умовах постіригаційної еволюції. Вдосконалені теоретико-методичні основи існуючої моделі розвитку сучасних ландшафтно-геохімічних і ґрунтоутворювальних процесів у чорноземах масивів зрошення для умов інтенсивного і екстенсивного землекористування. Розроблені основи агроекологічної концепції зрошення чорноземів та екологічно безпечного землеробства в сучасних господарсько-меліоративних умовах масивів зрошення. Понад 40 років творча наукова робота вченого пов'язана з проблемою зрошення чорноземів півдня України!

В 1995 р., паралельно виконуючи обов'язки декана, Ярослав Михайлович очолює кафедру ґрунтознавства і географії ґрунтів, якою керує і до теперішнього часу. Продовжуючи традиції свого вчителя, професора Івана Миколайовича Гоголева, продовжує працювати над проблемами зрошуваних земель. Його численні публікації пов'язані з вивченням ландшафтно-геохімічних проблем степової і сухостепової зон України, теоретичних, методологічних і практичних основ моніторингу ґрунтів, їхньої антропогенної еволюції і структури ґрунтового покриву, з оцінкою природних ресурсів тощо.

Як декан і завідувач кафедри, Ярослав Михайлович особливо виділяв польові географічні практики студентів. Він вважав вкрай необхідним участь студентів у виїзних практиках, адже навколишнє довкілля – це лабораторія географів, на відміну від математиків та хіміків, у яких лабораторії містяться під дахом. Саме завдяки практикам, студенти набувають умінь та навичок, що є невід'ємною частиною системної підготовки фахівця-географа та ґрунтознавства. На це Ярослав Михайлович ніколи не економив коштів та часу.

З 1975 р. є науковим керівником та відповідальним виконавцем близько 30 держбюджетних та госпдоговірних тем. З 1996 р. виконує обов'язки наукового керівника Проблемної науково-дослідної лабораторії-4 ОНУ імені І.І. Мечникова.

Особливо плідним в науковому відношенні є останнє десятиріччя, коли до основних питань наукових пошуків додалися дослідження ґрунтового покриву о. Зміїний, вивчення природно-екологічних умов та ґрунтів Нижньодністровського національного парку, питання розвитку географічних наук в університеті та багато інших. У 2003 р. під науковим керівництвом Я.М. Біланчина вперше на о. Зміїний було розпочато вивчення природних умов і ресурсів, дослідження і картографування ґрунтів і ґрунтового покриву. У 2009 році створена ґрунтова карта о. Зміїний масштабу 1:2000. Впродовж 2012-2013 рр. були проведені дослідження ґрунтів і ґрунтового покриву Нижньодністровського національного природного парку. Створено попередню ґрунтову карту досліджуваної території, Перспективним є створення карти ґрунтів території Нижнього Дністра в цілому.

Одним із напрямів сучасних досліджень є співпраця в межах міжнародних проектів, серед яких співпраця в рамках проекту IPTRID з досліджень в об-

ласті зрошення і дренажу (1995–1998 рр.); проекту Tacis «Озера Нижнього Дунаю» (2000–2002 рр.), «Технічна допомога у плануванні менеджменту басейну Нижнього Дністра» (2006–2007 рр.), проекту ЄС «Enviro GRIDS» (2009–2012 рр.), проекту MAREAS «Чорноморський регіональний науково-дослідний центр з вивчення та адаптації до глобальних кліматичних змін (Black Sea Joint Regional Research Centre for Mitigation and Adaptation to the Global Changes Impact)» (2013), проєкті „Азотний цикл та його вплив на баланс парникових газів у Європі» (NitroEurope IP); співпраця в навчальній і науковій роботі з кафедрою ґрунтознавства Берлінського технічного університету (1994–1997 рр.), з відділенням фізичної географії і ґрунтознавства Інституту географії Регенсбурзького університету (2003–2005 рр.) та ін.

Творчі та наукові дослідження вченого не обмежуються ґрунтово-географічними дослідженнями. Велику увагу Ярослав Михайлович приділяє історії розвитку географічних наук в стінах Одеського університету, про що свідчать численні публікації у наукових журналах, монографіях, серед яких «Науки про Землю в Одеському (Новоросійському) університеті», в якій відображені основні віхи історії становлення та розвитку геолого-географічного факультету.

Науковий доробок Ярослава Михайловича складає біля 190 опублікованих праць, серед яких навчальні розробки, науково-методичні рекомендації, статті, монографії. Особливе місце посідають колективні монографії: «Орошение на Одессине. Почвенно-экологические и агротехнические аспекты» (1992), «Зрошувані землі Дунай-Дністровської зрошувальної системи: еволюція, екологія, моніторинг, охорона, родючість» (2001), «Острів Зміїний. Абіотичні характеристики» (2008), згадана вище монографія «Науки про Землю в Одеському (Новоросійському) університеті» (2010).

Ярослав Михайлович — талановитий науковець, педагог, лектор. За свою працю нагороджений нагрудними знаками «За відмінні успіхи в роботі» (1982 р.), «Відмінник праці» (1999 р.), «Відмінник освіти України» (2010 р.).

Високий професіоналізм і відповідальність — це ті риси, які визначають діяльність Ярослава Михайловича як в стінах рідного університету, так і за його межами. Він є членом науково-методичної ради з географії Міністерства освіти і науки України, головою Методичної комісії геолого-географічного факультету, членом Вченої ради університету та геолого-географічного факультету, впродовж тривалого часу був членом редакційної колегії наукового журналу «Вісник Одеського національного університету».

Ярослав Михайлович є надзвичайно працездатним і відповідальним керівником, вимогливим до себе і колег, до результатів своєї праці і колективу кафедри загалом. За 46-річний період роботи Ярослава Біланчина в Одеському університеті імені І. І. Мечникова його наукові ідеї, пошуки, починання знаходили підтримку і схвалення насамперед викладачів кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів, колег, учнів і послідовників.

Особливістю наукової та навчальної діяльності Ярослава Михайловича є надзвичайно висока вимогливість до якості наукових, в тому числі і студентських та аспірантських досліджень, написання наукових робіт та статей. Він здійснює керівництво асистентською практикою магістрів, а також керівництво курсовими, кваліфікаційними (бакалавра, спеціаліста, магістра) та дисертаційними (аспіранти, здобувачі) роботами. Так, під його керівництвом була захищена дисертація П. І. Жанталаєва на тему «Изменение морфологии и вещественного состава черноземов юго-запада Украины при орошении» (1990 р.). Готується до захисту дисертація Леонідової І. В. «Географо-генетичні особливості ґрунтоутворення на острові Зміїний». Працює зі своїми аспірантами та студентами не тільки в стінах факультету. Приймає активну участь у проведенні польових досліджень, всіляко сприяє і допомагає їм у написанні дисертаційних та магістерських і дипломних робіт. Під його керівництвом студентські роботи неодноразово посідали перші та призові місця на Всеукраїнських олімпіадах з географії та Всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт з географії.

Лекції Ярослава Михайловича з «Основ меліорації та меліоративної географії», «Ґрунтів та земельних ресурсів світу й України», «Дослідження, картографування і моніторингу ґрунтів», «Геохімії ландшафтів» тощо відзначаються предметністю, змістовністю, теоретичною обґрунтованістю, доступністю й оригінальністю. За словами студентів, на заняттях Ярослава Михайловича панує невимушена атмосфера взаєморозуміння. Лекції завжди цікаві, особливо коли до основного матеріалу Ярослав Михайлович додає особисті спогади, ділиться набутим досвідом.

Добрими словами відзиваються і колеги, відмічаючи, що Ярослав Михайлович є не лише фахівцем у своїй справі, науковцем та викладачем, а й добрим товаришем.

Численні друзі, колеги, учні від щирого серця вітають Ярослава Михайловича з 75-літтям! Бажають міцного здоров'я, щастя, активної наукової та педагогічної праці, втілення в життя нових творчих ідей і задумів.